

INSTITUCIJE IN RAZVOJ FORMALNEGA INSTITUCIONALNEGA OKOLJA V SLOVENIJI

Aljaž Kunčič, raziskovalec, Center za proučevanje mednarodnih odnosov, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani

UDK 35.07 (497.4)

JEL: P480, F550, B520

Povzetek

Članek s področja nove institucionalne ekonomike preučuje institucije. Z njim vzpostavljamo enoten okvir tega preučevanja, nato pa prikažemo razvoj institucionalnega okvira Slovenije v mednarodni primerjavi in znotraj države. Najprej predstavimo in primerjamo različne načine razvrščanja institucij, nato teoretične koncepte le-teh na podlagi najprimernejšega klasifikacijskega okvira povežemo z empiričnimi kazalniki, katere razdelimo v homogene skupine pravnih, političnih in ekonomskih institucij. V vsaki skupini za vse evropske države izračunamo faktorske vrednosti, ki zajemajo latentno kakovost institucij vsake skupine, in uvrstimo Slovenijo na evropsko lestvico kakovosti institucij (ELKI) v vsakem letu. Izkaže se, da v mednarodni primerjavi naša država po kakovosti ekonomskih institucij stagnira, po kakovosti političnih pa pada. Najslabše jo odnese pri pravnih institucijah, kjer najhitreje izgublja mednarodno konkurenčnost. Rezultati dinamike institucij v Sloveniji kažejo, da ekonomske in politične institucije nazadujejo le relativno (mednarodno), medtem ko lahko pogojno zatrdimo, da se absolutno (v državi) izboljšujejo. Članek potrjuje še prevladujoče javno mnenje o nedelovanju pravne države, saj razkriva, da se kakovost pravnih institucij v Sloveniji slabša relativno (mednarodno), pa tudi absolutno (v državi), kar je najbolj skrb zbujajoče.

Ključne besede: institucije, konkurenčnost, institucionalne spremembe

Abstract

This paper focuses on institutions within the field of New Institutional Economics. The paper sets up a common framework for examining institutions, and then uses this framework to depict the dynamics of the institutional environment in Slovenia, both in an international comparison as well as within the country. The different classification systems for institutions are presented and discussed, and then the empirical proxies for institutions are clustered within the most suitable classification system, which sorts institutions into three homogenous institutional groups: legal, political and economic institutions. Within each group, we calculate the latent institutional factors for all European countries, which denote the quality of institutions, and use these factor scores to rank Slovenia on the European quality of institutions index (EQII) in each year. The results show that Slovenia is stagnating in an international comparison of economic institutions, while it is slowly losing competitiveness in political institutions. The worst result is seen in the dynamics of legal institutions, where the loss of international competitiveness for Slovenia is the quickest and largest. The results of institutional dynamics within Slovenia imply that economic and political institutions are worsening only relatively in comparison to other countries, but are improving absolutely within the country, while the legal institutions are both worsening relatively to the others, as well as absolutely within the country. Furthermore, this paper confirms the mainstream public perception of a poorly functioning legal state, as the quality of legal institutions in Slovenia is declining relatively — internationally, as well as absolutely — within the country, which is a cause of utmost concern.

Key words: institutions, competitiveness, institutional change

»Ko se bo večina ekonomistov spremenila, bodo ekonomisti prevladujoče ekonomske misli sprejeli pomembnost obravnave ekonomskih sistemov na ta način in trdili, da so to vedeli že od nekdaj.«¹ (Coase, 1998)

1. Uvod

Prevladujoča veja ekonomske znanosti v obliki neoklasične ekonomije ni generična. Njena uporaba

v različnih okvirih, okoljih ali razmerah ne zagotavlja konsistentnih rezultatov. Družbena razmerja in interakcije se namreč ne dogajajo v vakuumu, čeprav so večino časa preučevani na ta način. Ekonomski pristop k raziskovanju običajno endogenizira samo tiste faktorje, ki so središče preučevanja, druge pa izključi kot eksogene, dasiravno imajo tudi izključeni faktorji svoj vpliv na interakcije subjektov, bodisi posameznikov, organizacij, podjetij ali tudi držav. Preučevanje teh faktorjev, ki nekako določajo in oblikujejo okolje, v katerem so pojavi, ki jih raziskuje ekonomija, je osnovno vodilo nove institucionalne ekonomike.

¹ »When the majority of economists have changed, mainstream economists will acknowledge the importance of examining the economic system in this way and will claim that they knew it all along.«

Cilj tega članka je dvojen. Prvič, da postavi klasifikacijski okvir preučevanju institucij, znotraj katerega je mogoče govoriti o različnih tipih le-teh, in ga poveže z empiričnimi kazalniki, ki te institucije zajemajo. Drugi cilj je prikaz institucionalnega okolja Slovenije v zadnjih 20 letih, pri čemer nas zanima institucionalni razvoj v državi, še bolj pa institucionalni razvoj Slovenije v primerjavi z drugimi državami. Navkljub znanstveni obliki tega prispevka je članek poleg znanstveni skupnosti namenjen še slovenski izvršilni veji oblasti kot opozorilo in prikaz stanja, s katerim ne bi smeli biti zadovoljni.

Institucije so v literaturi od leta 2000 vse pogosteje uporabljene in preučevane. Na makroekonomski ravni imajo razlagalno moč pri gospodarski rasti in razlikah med dohodki na prebivalca po svetu, na mikroravni pa so prav tako pomembne za interakcije med subjekti – pri formalnih institucijah lahko opozorimo predvsem na vpliv na podjetja. Obstoječa podjetja potrebujejo za vsakodnevno poslovanje namreč pregledno in čim lažje razumljivo regulacijo, jasno in učinkovito pravno zakonodajo in njeno uresničevanje, podjetja v ustanavljanju pa poleg že omenjenega potrebujejo še čim manj birokratskih ovir pri samem ustanavljanju in drugih vstopnih stroškov, ki so povezani z regulacijo, birokracijo in pravnim sistemom.

Na podlagi razvrstitve institucij glede na vsebino v članku konceptualiziramo tri skupine institucij: pravne, politične in ekonomske. S konfirmacijsko faktorsko analizo pokažemo, da so vse tri skupine empiričnih institucionalnih kazalnikov homogene, znotraj vsake skupine pa za vsako državo v Evropi in leto izračunamo faktorske vrednosti, ki predstavljajo latentno kakovost bodisi pravnega, političnega ali ekonomskega institucionalnega okolja. Evropske države na podlagi kakovosti vseh treh formalnih institucij trikrat razvrstimo na evropsko lestvico kakovosti institucij (ELKI). V primerjavi z drugimi državami Slovenija na ekonomski ELKI stagnira, na politični in pravni pa pada, pri čemer je izgubljanje institucionalne konkurenčnosti najočitnejše prav pri pravnih institucijah. Izkaže se še, da je padanje predvsem na pravni ELKI posledica ne le sorazmernega nazadovanja Slovenije glede na druge države, temveč da se kakovost slovenskega pravnega institucionalnega okolja slabša tudi absolutno, v državi sami.

Daljši uvod v novo institucionalno ekonomiko in institucije, podatkovna zbirka kakovosti pravnih, političnih in ekonomskih institucij za večino držav po svetu v obdobju 1990 do 2010 ter pripadajoča primerjalna analiza držav so prosto dostopni na avtorjevi spletni strani <http://sites.google.com/site/aljazkuncic/>.

Pričujoči članek je sestavljen iz petih delov. V drugem delu je predstavljena obstoječa razvrstitev institucij, te pa so tudi opredeljene. V tretjem delu so navedeni empirični kazalniki, ki ustrezajo izbranim institucionalnim konceptom. V četrtem delu opišemo

uporabljene podatke in navedemo opisno statistiko. V petem delu empirično predstavimo in razložimo razvoj institucionalnega okolja v Sloveniji z mednarodne in državne ravni. V šestem delu pa povzamemo glavne ugotovitve članka.

2. Opredelitev in razvrstitev institucij

Čeprav je pomembnost institucij v ekonomski analizi danes že splošno priznana in so institucije vključene v čedalje večji del raziskav, zanje še vedno ni vzpostavljenega enotnega klasifikacijskega sistema in opredelitev. Razlog neenotnosti ni toliko v različnih opredelitvah kolikor v različnih ogrodjih, ki so uporabljena za preučevanje institucij in so lahko odvisna od preučevane tematike. Prav tako različne razvrstitve običajno niso predstavljene na istem mestu. To vrzel v literaturi želimo zapolniti, zato v tem delu pogosto uporabljene razvrstitve institucij predstavimo in razložimo.

Najobičajneje in najpogosteje uporabljeno opredelitev institucij je zapisal Douglas North. Opredeljuje jih kot formalna in neformalna pravila igre ter uveljavljanje le-teh (North, 1990, 1993, 2005). North (1993) prav tako ločuje institucije od organizacij, ki so lahko subjekti oz. igralci igre. Slednji so poleg organizacij seveda lahko posamezniki, podjetja, države ali katera koli druga družbena skupina. Igra v tem okviru predstavlja kakršno koli družbeno interakcijo.

Institucije v literaturi se najpogosteje razvrščajo glede na vsebino, formalnost in usidranost. Skupine institucij po različnih klasifikacijskih sistemih se do neke mere med seboj prekrivajo. Prekrivanje je mogoče celo znotraj klasifikacijskega sistema, saj imajo nekatere institucije več razsežnosti, torej lahko institucijo ob upoštevanju prve razsežnosti uvrstimo v prvo skupino, ob upoštevanju neke druge pa je lahko primernejša druga skupina ali celo obe.

Pri razvrstitvi po vsebini razdelimo institucije na pravne, politične, ekonomske in družbene (Joskow, 2008), k čemur bi načelno lahko dodali še eno skupino, in sicer institucije organizacije (imenovane tudi načini upravljanja, ang. *modes of governance*). Pravne institucije so najširše zastopane, saj del zakonodaje in pravnega sistema lahko najdemo pravzaprav v skorajda vseh družbenih interakcijah, razen mogoče tistih najosnovnejših oz. bioloških. Prav tako so pravne institucije večji del tistega, kar imenujemo formalne institucije pri njihovi razvrstitvi glede na formalnost. Pravne institucije obsegajo vse državne pravne institucije, začenišiz ustavo in zakonodajo, pa tudi zasebne pravne institucije, ki so običajno udejanjene s pogodbami. Obseg področij in tematik, ki spadajo k pravnim institucijam, je širok, zagotovo pa so med pomembnejšimi lastninska pravica, izvor pravnega sistema in posledice ter uresničevanje oz. uveljavljanje pravnih institucij. Politične institucije kot druga skupina

predstavljajo vsa tista pravila igre, ki jih uporabljamo, ko govorimo o politiki in političnem sistemu v širšem pomenu, torej ko govorimo o volivcih, volilnih sistemih in pravilih, političnih strankah in načinih vladanja ter meji moči vlade in države. Ekonomske institucije se dokaj prekrivajo s pravnimi, saj tu prav tako veliko govorimo o institucijah, ki varujejo zasebno lastnino in delujoči trg, vzpostavljajo regulacijo in ovire ter varovala pri poslovanju ali vzpostavljanju gospodarske dejavnosti. Družbene institucije so koncepti v družbi, denimo norme, prepričanja, zaupanje in družbeno sodelovanje. Gre tudi za nastajanje in razvoj socialnega kapitala in socialnih omrežij. Družbene institucije se dobro ujemajo z neformalnimi institucijami pri njihovi razvrstitvi glede na formalnost. Zadnja skupina glede na vsebino, institucije organizacije, vsebuje mikroorganizacijske institucije, torej pravila v organizacijah, ki se neposredno naslanjajo na teorijo transakcijskih stroškov. V tej skupini se raziskuje, kakšen način organizacije podjetij ali drugih družbenih struktur je najprimernejši za doseg nekega cilja, pri čemer ti načini variirajo od prostega trga na eni strani do popolnoma integriranega podjetja na drugi strani.

Najpreprostejša je razvrstitev glede na formalnost institucij, saj lahko razlikujemo preprosto med dvema, večinoma neprekrivajočima se skupinama: formalnimi in neformalnimi institucijami. Ta razvrstitev sledi neposredno iz Northove opredelitve institucij in je pogosto uporabljena v literaturi v splošnejši rabi. Formalne institucije so povečini pravne, kakršne so zakonodaja in druga formalna pravila, medtem ko so neformalne institucije predvsem norme, konvencije, prepričanja, pravila obnašanja, zaupanje itd. Neformalne institucije niso nikjer izrecno zapisane, vendar so močno zastopane pod formalnim družbenim površjem in imajo vpliv na družbene interakcije. Na tem mestu gre omeniti tudi sorodno, a zgodnejšo Northovo razdelitev institucij, pri kateri govori o konstitucijskih pravilih (ustava in osnovni zakoni), operativnih pravilih (zakonodaja) in behaviorističnih normativnih pravilih, ki legitimizirajo prvi dve skupini (North, 1981). Prvi dve skupini predstavljata formalne institucije, druga skupina pa neformalne.

Razvrstitev glede na usidranost (ang. *embeddedness*) je opredelil Oliver Williamson (2000) in je ena izmed celovitejših, saj povezuje formalnost institucij z njihovo usidranostjo v družbi. Nižje ravni institucij so bolj neformalne, a tudi bolj usidrane v družbo in se prilagajajo počasneje, medtem ko so višje ravni formalnejše in se spreminjajo hitreje. Pogostost sprememb je od nekaj sto let na najnižji ravni do nenehnih sprememb na najvišji ravni. Nižje ravni, denimo kultura in norme, omejujejo možne spremembe na višjih ravneh, na katerih je denimo zakonodaja, obenem pa imajo tudi višje ravni povratni (a manj močan) vpliv na nižje ravni.

Poleg same teoretične razvrstitve in primernosti za izbrano področje je pri izbiri najprimernejšega okvira za

obravnavo institucij treba imeti v mislih tudi možnost konceptualizacije teoretičnih konstruktov. S tem v mislih v članku posežemo po razvrstitvi glede na vsebino (Joskow, 2008), pri čemer nadaljujemo s tremi, dokaj homogenimi skupinami formalnih institucij: pravnimi, političnimi in ekonomskimi. Težava pri družbenih in organizacijskih institucijah je, da je vsaka skupina teh institucij znotraj sebe še vedno preveč različna, da bi jih lahko konceptualizirali kot homogeno skupino in tako tudi obravnavali. Hkrati je za prve tri formalne skupine institucij na razpolago veliko več obstoječih in mednarodno primerljivih empiričnih kazalnikov kakor za drugi dve skupini, kjer jih je malo, še manj pa je mednarodno primerljivih.

3. Merjenje institucij in sprememb

Z vprašanjem merjenja institucij je povezano vprašanje njihove konceptualizacije. Institucije so namreč latentni faktorji, zato je težko ali pa kar nemogoče najti empirične spremenljivke, ki bi bile z institucijami v linearni povezavi. Običajna rešitev v obstoječih raziskavah je, da se avtorji odločijo za enega od obstoječih empiričnih približkov, ki ga izberejo glede na raziskovalno vprašanje, in ga uporabijo v nadaljnji raziskavi ali pa uporabijo enostavno povprečje dveh ali treh kazalnikov. Druga, redko uporabljena možnost v literaturi pa je, da se obstoječi institucionalni kazalniki najprej razčlenijo s faktorsko analizo (ali alternativno metodo glavnih komponent), katere prvi namen je odkrivanje latentnih faktorjev, ki so skupni vsem spremenljivkam, uporabljene rezultate pa uporablja naprej kot mero za kakovost institucij. Slednjo metodo uporabimo tudi v tem članku.

Po pregledu literature v zvezi z novo institucionalno ekonomiko in člankov, ki uporabljajo institucije v ekonomskih kontekstih in kontekstih nekaterih drugih družbenih ved, izberemo tiste obstoječe institucionalne kazalnike, ki imajo sorazmerno veliko geografsko in časovno pokritost ter so v literaturi že preverjeni. Seznam uporabljenih kazalnikov seveda ni dokončen, obenem pa je malce arbitraren. Predstavlja neki presekok dosegljivosti, preverljivosti, pokritja in uporabe v literaturi, vsekakor pa temelj, na katerem je mogoče opraviti analizo za potrebe tega članka, potem pa na tem tudi graditi.

Izbrane institucionalne kazalnike razdelimo v tri razmeroma homogene skupine. Ločimo jih na pravne, politične in ekonomske, kakor izhaja iz tabele 1. Ime kazalnika, ki je najprej napisano v slovenskem prevodu, v oklepaju pa v izvirnem jeziku, označuje tudi, kaj specifično kazalnik zajema.

Tri razmeroma homogene skupine institucij omogočajo zajetje latentne kakovosti legalnih, političnih in ekonomskih institucij. Razvoj teh je mogoče spremljati v eni državi ali med državami, kar je pomembno pri empirični strategiji, ki je odvisna od ravni preučevanja, saj lahko faktorsko analizo uporabimo pri opazovanju

Tabela 1: Institucionalni kazalniki

Skupina	Vir	Oznaka
Pravne institucije		
Indeks ekonomske svobode: lastninska pravica (Index of Economic Freedom: Property Rights)	The Heritage Foundation and The Wall Street Journal	L1
Svoboda tiska: pravno okolje (Freedom of the Press: Legal Environment)*	Freedom House	L2
Svoboda po svetu: državljanske svoboščine: pravna država (Freedom in the World: Civil Liberties: Rule of Law)	Freedom House	L3
Svoboda po svetu: državljanske svoboščine (Freedom in the World: Civil Liberties)	Freedom House	L3sum
Indeks EFW: pravni sistem in varovanje lastninskih pravic: sodniška neodvisnost (EFW Index: Legal Structure and Security of Property Rights: Judicial Independence)	Fraser Institute	L4
Indeks EFW: pravni sistem in varovanje lastninske pravice: nepristranost sodišč (EFW Index: Legal Structure and Security of Property Rights: Impartial Courts)	Fraser Institute	L5
Indeks EFW: pravni sistem in varovanje lastninske pravice: varovanje lastninske pravice (EFW Index: Legal Structure and Security of Property Rights: Protection of Property Rights)	Fraser Institute	L6
Indeks EFW: pravni sistem in varovanje lastninske pravice: vojaško vmešavanje v pravno državo in politični proces (EFW Index: Legal Structure and Security of Property Rights: Military Interference in Rule of Law and the Political Process)	Fraser Institute	L7
Indeks EFW: pravni sistem in varovanje lastninske pravice: neokrnjenost pravnega sistema (EFW Index: Legal Structure and Security of Property Rights: Integrity of the Legal System)	Fraser Institute	L8
Indeks EFW: pravni sistem in varovanje lastninske pravice: pravno uveljavljanje pogodb (EFW Index: Legal Structure and Security of Property Rights: Legal Enforcement of Contracts)	Fraser Institute	L9
Zakon in red (Law and Order)	ICRG	L10
Pravna država (Rule of Law)	WB World Governance Indicators	L11
Politične institucije		
Svoboda tiska: politično okolje (Freedom of the Press: Political Environment)*	Freedom House	P1
Svoboda po svetu: politične pravice: volilni proces (Freedom in the World: Political Rights: Electoral Process)	Freedom House	P2
Svoboda po svetu: politične pravice: politični pluralizem in udeležba (Freedom in the World: Political Rights: Political Pluralism and Participation)	Freedom House	P3
Svoboda po svetu: politične pravice: delovanje vlade (Freedom in the World: Political Rights: Functioning of Government)	Freedom House	P4
Svoboda po svetu: politične pravice (Freedom in the World: Political Rights)*	Freedom House	P2P3P4
Institucionalizirana demokracija – institucionalizirana avtokracija (Institutionalized Democracy - Institutionalized Autocracy)	Polity IV	P5
Sistemska varovala in ravnotežja moči (Checks and Balances)	World Bank DPI	P6
Demokratska odgovornost (Democratic Accountability)	ICRG	P7
Korupcija (Corruption)	ICRG	P8
Kakovost birokracije (Bureaucratic quality)	ICRG	P9
Nadzor nad korupcijo (Control of Corruption)	WB World Governance Indicators	P10
Ekonomске institucije		
Indeks ekonomske svobode: finančna svoboda (Index of Economic Freedom: Financial Freedom)	The Heritage Foundation and The Wall Street Journal	E1
Indeks ekonomske svobode: svoboda pred korupcijo (Index of Economic Freedom: Freedom from Corruption)	The Heritage Foundation and The Wall Street Journal	E2
Indeks ekonomske svobode: svoboda dela (Index of Economic Freedom: Labor Freedom)	The Heritage Foundation and The Wall Street Journal	E3
Svoboda tiska: ekonomsko okolje (Freedom of the Press: Economic Environment)*	Freedom House	E4
Indeks EFW: uravnavanje posojil, dela in poslovanja: uravnavanje kreditnega trga (EFW Index: Regulation of Credit, Labor and Business: Credit Market Regulations)	Fraser Institute	E5
Indeks EFW: uravnavanje posojil, dela in poslovanja: uravnavanje trga dela (EFW Index: Regulation of Credit, Labor and Business: Labor Market Regulations)	Fraser Institute	E6
Indeks EFW: uravnavanje posojil, dela in poslovanja: uravnavanje poslovanja (EFW Index: Regulation of Credit, Labor and Business: Business Regulations)	Fraser Institute	E7
Svoboda poslovanja (Business Freedom)	The Heritage Foundation and The Wall Street Journal	E8

* Merska lestvica je obratno sorazmerna – višja vrednost nakazuje nižjo kakovost.

v državi v vseh obdobjih (tako dobimo notranje konsistentne rezultate po državah v času) ali pa pri opazovanju med državami v vsakem obdobju posebej (tako dobimo notranje konsistentne rezultate med državami v vsakem letu posebej).

4. Podatki in opisna statistika

Podatkovno zbirko sestavimo iz spremenljivk tabele 1, pri čemer se osredotočimo na Slovenijo in druge evropske države. Obdobje pri večini kazalnikov zajema zbirke od 1995 do 2009.² V celotni nadaljnji analizi obravnavamo institucionalni razvoj Slovenije na dva načina. Najprej analiziramo Slovenijo v mednarodnem okolju, torej v primerjavi z drugimi državami. V tej primerjavi gledamo vsako izmed 15 let posebej, standardizacijo pa zaradi mednarodne primerljivosti opravimo za vsako leto posebej, a za vseh 48 držav. Tako so vrednosti kazalnikov primerljive med državami v vsakem letu, medtem ko za posamezno državo same po sebi ne predstavljajo

konsistentne časovne vrste. Potem analiziramo institucionalno okolje v državi, pri čemer obravnavamo samo Slovenijo, standardizacijo spremenljivk (potrebnih za faktorsko analizo) pa napravimo na 15 letnih podatkih za Slovenijo. Tako dobimo konsistentno časovno vrsto znotraj Slovenije, kjer so letni podatki med seboj primerljivi. Sestavljanje podatkovne zbirke in modifikacije podatkov so opisane v prilogi 1.

Opisna statistika za vsako izmed treh institucionalnih skupin je prikazana v tabelah 2, 3 in 4. Tabele prikazujejo povprečne vrednosti za vsako spremenljivko, njeno variabilnost, najmanjšo in največjo vrednost ter 10, 50 in 90 percentil. Za povprečno vrednost ter 10 in 90 percentil je pri vsaki spremenljivki navedena tudi ena izmed držav, ki je najbližje tistemu percentilu oz. povprečni vrednosti. Primeri držav dajejo dokaj konsistentno sliko, da so države s slabšimi vrednostmi institucionalnih kazalnikov gospodarsko, socialno in politično praviloma manj razvite, čeprav obstajajo tudi izjeme, ki potrjujejo, da je lahko spremljanje samo enega izmed kazalnikov zavajajoče.

Tabela 2: Opisna statistika za pravne institucije

	Povp.	Std. odklon	Min.	Maks.	p 10	p 50	p 90	Primer*: povp.	Primer*: p 10	Primer*: p 90
L1	62,69	24,11	10,00	95,00	30,00	70,00	90,00	Ciper	Albanija	Avstrija
L2**	6,00	5,51	0,00	28,00	1,00	4,00	13,00	Slovaška	Belgija	Azerbajdžan
L3	12,28	3,79	2,00	16,00	6,00	14,00	16,00	Bolgarija	Armenija	Andora
L3sum	2,18	1,49	1,00	7,00	1,00	2,00	4,00	Belgija	Andora	Armenija
L4	6,01	2,37	1,80	9,82	2,58	6,16	9,00	Češka	Ukrajina	Švica
L5	5,67	2,16	1,16	9,52	2,92	5,44	8,61	Grčija	Ukrajina	Belgija
L6	6,28	2,07	1,22	9,61	3,36	6,48	8,89	Portugalska	Bolgarija	Nemčija
L7	8,82	1,54	2,96	10,03	6,67	9,51	10,00	Bolgarija	Albanija	Češka
L8	8,11	1,67	3,33	10,00	6,67	8,33	10,00	Belgija	Bolgarija	Danska
L9	5,70	1,34	267	10,00	3,87	5,55	7,45	Albanija	BiH	Armenija
L10	4,97	1,06	0,00	6,00	3,60	5,00	6,00	Belgija	Armenija	Finska
L11	0,69	0,98	-1,28	1,96	-0,82	0,89	1,83	Češka	Albanija	Islandija

* primeri držav s povprečnimi in percentilnimi vrednostmi so vzeti iz leta 2000 (2006 za L9 in L3).

** obratno sorazmerna lestvica.

Tabela 3: Opisna statistika za politične institucije

	Povp.	Std. odklon	Min.	Maks.	p 10	p 50	p 90	Primer*: povp.	Primer*: p 10	Primer*: p 90
P1**	7,92	6,97	0,00	35,00	2,00	6,00	18,00	BiH	Belgija	Makedonija
P2	10,39	2,94	0,00	12,00	6,00	12,00	12,00	Ciper	BiH	Ciper
P3	13,33	3,86	2,00	16,00	5,00	15,00	16,00	Španija	Kosovo	Belgija
P4	9,34	3,08	1,00	12,00	4,00	11,00	12,00	Grčija	Armenija	Francija
P2P3P4	2,02	1,63	1,00	7,00	1,00	1,00	5,00	Bolgarija	Andora	BiH
P5	7,69	4,22	-7,00	10,00	4,00	10,00	10,00	Hrvaška	Azerbajdžan	Avstrija
P6	3,82	1,47	1,00	10,00	2,00	4,00	6,00	Avstrija	Albanija	Irska
P7	5,14	1,16	1,00	6,00	3,10	5,70	6,00	Albanija	Azerbajdžan	Švica
P8	3,97	1,41	1,00	6,00	2,00	4,00	6,00	Ciper	Albanija	Danska
P9	3,03	1,05	0,80	4,00	1,00	3,00	4,00	Češka	Armenija	Avstrija
P10	0,69	1,09	-1,18	2,47	-0,86	0,71	2,15	Madžarska	Gruzija	Nizozemska

* Primeri držav s povprečnimi in percentilnimi vrednostmi so vzeti iz leta 2000 (2006 za P2, P3 in L4).

** Obratnosorazmerna lestvica.

² Izjeme zaradi manjkajočih podatkov v vseh letih v eni ali več institucionalnih skupinah vključujejo države: Andora, Kosovo, Lihtenštajn, Monako, San Marino in Črna gora.

Tabela 4: Opisna statistika za ekonomske institucije

	Povp.	Std. odklon	Min.	Maks.	p 10	p 50	p 90	Primer*: povp.	Primer*: p 10	Primer*: p 90
P1**	7,92	6,97	0,00	35,00	2,00	6,00	18,00	BiH	Belgija	Makedonija
P2	10,39	2,94	0,00	12,00	6,00	12,00	12,00	Ciper	BiH	Ciper
P3	13,33	3,86	2,00	16,00	5,00	15,00	16,00	Španija	Kosovo	Belgija
P4	9,34	3,08	1,00	12,00	4,00	11,00	12,00	Grčija	Armenija	Francija
P2P3P4	2,02	1,63	1,00	7,00	1,00	1,00	5,00	Bolgarija	Andora	BiH
P5	7,69	4,22	-7,00	10,00	4,00	10,00	10,00	Hrvaška	Azerbajdžan	Avstrija
P6	3,82	1,47	1,00	10,00	2,00	4,00	6,00	Avstrija	Albanija	Irska
P7	5,14	1,16	1,00	6,00	3,10	5,70	6,00	Albanija	Azerbajdžan	Švica
P8	3,97	1,41	1,00	6,00	2,00	4,00	6,00	Ciper	Albanija	Danska
P9	3,03	1,05	0,80	4,00	1,00	3,00	4,00	Češka	Armenija	Avstrija
P10	0,69	1,09	-1,18	2,47	-0,86	0,71	2,15	Madžarska	Gruzija	Nizozemska

* Primeri držav s povprečnimi in percentilnimi vrednostmi so vzeti iz leta 2000 (2006 za P2, P3 in L4).

** Obratnosorazmerna lestvica.

5. Empirična analiza institucionalnega okolja

V vsaki institucionalni skupini s faktorsko analizo izračunamo latentni faktor, ki predstavlja pravne, politične ali ekonomske institucije. Izračun napravimo po letih za vse države, ko primerjamo Slovenijo z mednarodnim okoljem, in izključno za Slovenijo v vseh letih za analizo sprememb v državi.

Faktorska analiza je namenjena redukciji podatkov z analizo prostora skupne kovariance (korelacije) kazalnikov. Cilj faktorske analize je pojasniti povezanost med spremenljivkami in iskanje skupnih razsežnosti, pri čemer jo lahko uporabimo kot merski instrument za naše latentne spremenljivke, saj iščemo (latentne) faktorje, ki pojasnjujejo skupno varianco spremenljivk. Na vsako spremenljivko tako vplivajo primerno uteženi skupni faktorji (skupni vsem spremenljivkam) in posamezen specifičen vpliv (za vsako spremenljivko posebej). Uteži faktorjev kažejo vpliv posameznega faktorja na spremenljivko. Iz tega lahko v matrični obliki zapišemo splošni faktorski model kot $X = FA' + E$, pri čemer je X matrika podatkov, F matrika faktorjev, A matrika uteži in E matrika specifičnih faktorjev. Predpostavke o ortogonalnosti splošnih in specifičnih faktorjev med seboj ter centriranost spremenljivk (ali standardizacija) omogočajo, da iz faktorskega modela izpeljemo faktorsko enačbo v obliki $\Sigma = AA' + \Psi$, pri čemer je Σ variančna kovariančna matrika, Ψ pa diagonalna matrika z variancami specifičnih faktorjev. Enačba razkriva, da lahko varianco vsakega institucionalnega kazalnika razbijemo na varianco skupnega faktorja in na specifično varianco. Delež variance kazalnika, ki je pojasnjen s skupnim faktorjem, se imenuje komunaliteta oz. skupni prostor, ki tudi nakazuje, ali je spremenljivka dober kazalnik za latentni faktor. Da lahko parametre faktorskega modela prepoznamo, mora veljati še $k \leq (m-1)/2$, pri čemer je k število faktorjev, m pa število spremenljivk (potrebni pogoj). Za specifično rešitev je treba narediti še rotacijo (zadostni pogoj). Faktorsko enačbo ocenjujemo v dveh korakih. Najprej ocenimo komunalitete, nato pa z rotacijo enolično določimo faktorske uteži. Za oceno komunalitet uporabljamo

v tem članku metodo glavnih osi oz. PAF (primerna za majhne vzorce), za enolično določitev faktorskih uteži pa pravokotno rotacijo. Če iščemo samo en latentni faktor v vsaki skupini, lahko brez ozira na korelacije med faktorji uporabimo pravokotno rotacijo, pri čemer so uteži v matriki A kar enake Pearsonovim korelacijam (Ferligoj, 2010). Uporabimo rotacijo varimax, ki je najprimernejša, kadar želimo vsak kazalnik pojasniti z enim oz. minimalnim številom faktorjev. Ker ima večina spremenljivk različne merske lestvice, moramo pred faktorsko analizo spremenljivke standardizirati, pri čemer je standardizirana vrednost spremenljivke x naslednja: $z = (x - \bar{x}) / (\sigma_x / \sqrt{n})$, oz. kot vhodne podatke v faktorsko analizo namesto variančno-kovariančne matrike uporabimo kar korelacijsko matriko.

Faktorska analiza je primerna tudi za preverjanje naše hipoteze o homogenosti institucionalnih skupin. Pri homogenosti namreč lahko pričakujemo visoke lastne vrednosti prvega latentnega faktorja in majhne lastne vrednosti drugih faktorjev. Varianca skupine mora biti torej dobro pojasnjena z enim faktorjem. Poleg tega lahko ugotovljamo tudi, ali je kateri izmed kazalnikov neprimeren za dano skupino. Splošno pravilo v uporabi pri faktorski analizi je, da je kazalnik slab, če je njegova komunaliteta manjša od 20 %, saj to implicira, da kaže na nekaj drugega kakor vsi drugi kazalniki.

5.1. Dinamika institucij med državami

Zaradi nepopolnosti podatkov zbirko dopolnimo z nekaterimi dodatki. Pri nekaterih državah jo na letni ravni dopolnimo s povprečjem vrednosti vseh držav v tistem letu. Pogoj za dopolnitev podatkov po državah je, da državi manjka le tretjina ali manj vrednosti v posameznem letu. V nasprotnem primeru je namreč država iz analize lahko izključena, čeprav ji manjka samo eden izmed vseh institucionalnih kazalnikov v tisti skupini.

Pri pravnih institucijah namesto kazalnika L3 uporabimo skupni kazalnik civilnih svoboščin (L3sum). Pri političnih institucijah namesto kazalnikov P2, P3 in P4 uporabimo

do leta 2006 skupni kazalnik P2P3P4, od vključno 2006 pa razdružene vrednosti. Faktorsko analizo začnemo zaradi pomanjkljivih podatkov v skupini pravnih institucij z letom 1993, pri političnih z letom 1990 in pri ekonomskih z letom 1995. Za primerjavo so najbolj smiselna leta, v katerih imamo več kazalnikov, predvsem v obdobju 1995–2008 za pravne, 1990–2009 za politične in 1995–2008 za ekonomske institucije. Faktorsko analizo vsake skupine začnemo v letu, ko so na razpolago vsaj trije institucionalni kazalniki. Pri pravnih institucijah je to v letu 1993, pri političnih v letu 1990 in pri ekonomskih v letu 1995.

Tabela 1 v prilogi 2 prikazuje faktorsko analizo skupine pravnih kazalnikov po letih. Število držav v vsakem letu se giblje od 29 do 42, pri čemer nekatere nikoli nimajo dovolj podatkov, da bi jih vključili v analizo. Primerjava lastnih vrednosti 1. kazalnika z lastnimi vrednostmi 2. kazalnika razkrije, da je naša domneva o homogenosti institucij v skupini pravilna, saj pravne spremenljivke merijo le eno latentno razsežnost – kakovost pravnih institucij. Močna je tudi pojasnjevalna moč faktorja, ki pojasni od 64 % do 95 % variance vseh kazalnikov. Kot neprimeren se pokaže kazalnik L9 (indeks EFW: pravni sistem in varovanje lastninskih pravic: pravno uveljavljanje pogodb), ki meri pravno uveljavljanje pogodb, a očitno drugače kakor drugi.

Tabela 2 v prilogi 2 prikazuje faktorsko analizo skupine političnih kazalnikov. Število držav v vsakem letu se giblje od 26 do 43, a za nekatere države spet nikoli nimamo dovolj podatkov, da bi jih vključili v analizo. Homogenost skupine je potrjena s primerjavo lastnih vrednosti 1. kazalnika z lastnimi vrednostmi 2. kazalnika. Imamo torej le eno latentno razsežnost – kakovost političnih institucij. Močna je tudi pojasnjevalna moč faktorja, ki pojasni od 59 % do 72 % variance vseh kazalnikov. Neprimeren za skupino političnih institucij je kazalnik P6 (sistemska varovala in ravnotežja moči), ki označuje število močnih akterjev v političnem prostoru. To merilo očitno ni enopomensko, saj imajo nekatere

razvite države malo takšnih varovalnih mehanizmov v sistemu, nekatere pa več, podobno pa je pri manj razvitih državah.

Faktorsko analizo skupine ekonomskih institucij prikazuje tabela 3 v prilogi 2. V primerjavi z drugima dvema skupinama ima ta več pomanjkljivosti. Število držav v vsakem letu se giblje od 21 do 43. Skupina je dokaj homogena, a manj od prejšnjih dveh, saj je razlika med lastno vrednostjo 1. kazalnika in lastno vrednostjo 2. kazalnika manjša kakor prej, a še vedno dovolj velika, da lahko govorimo o eni prevladujoči latentni razsežnosti – kakovosti ekonomskih institucij. Pojasnjevalna moč faktorja je dokaj močna – pojasni od 38 % do 59 % variance vseh kazalnikov. Neprimerna kazalnika za skupino ekonomskih institucij sta tokrat dva, in sicer E3 in E6 (indeks ekonomske svobode: svoboda dela in indeks EFW: uravnavanje posojil, dela in poslovanja: uravnavanje trga dela). Oba kazalnika označujeta svobodo na trgu dela, kar se ne ujema z drugimi kazalniki, ki so bolj namenjeni poslovnim svobodam podjetij. Torej kaže v nadaljnjih raziskavah morebiti razmisliti o ločevanju ekonomske svobode na dva vidika – podjetij in posameznikov.

Pearsonove korelacijske koeficiente kazalnikov s faktorjem oz. uteži faktorja in končne komunalitete vsakega kazalnika za primer leta 2000 prikazuje tabela 5. Iz nje je razvidno, da sta kazalnika E6 in P6 šibka ter da so uteži tistih kazalnikov, ki imajo obratnosorazmerno mersko lestvico, negativne. Iz tega izhaja, da prvi latentni faktor v vsaki skupini vedno prikazuje kakovost institucij, torej višja vrednost faktorja nakazuje višjo institucionalno kakovost.

Rezultat faktorske analize so tudi standardizirane faktorske vrednosti, ki jih lahko po državah dobimo v vsakem letu za vsako skupino institucij. Splošen pregled si lahko ustvarimo, ko vzamemo povprečja vseh letnih vrednosti faktorjev po državah, pri čemer upoštevamo samo države, ki imajo izračunane faktorske vrednosti (in

Tabela 5: Uteži faktorja in komunalitete kazalnikov

	Pravne institucije		Politične institucije		Ekonomske institucije			
	Uteži faktorja 1	Končne komunalitete	Uteži faktorja 1	Končne komunalitete	Uteži faktorja 1	Končne komunalitete		
L1	0,87	0,76	P1*	-0,95	0,90	E1	0,69	0,47
L2*	-0,75	0,57	P2P3P4*	-0,94	0,88	E2	0,86	0,75
L3sum*	-0,88	0,77	P5	0,78	0,62	E4*	-0,72	0,52
L4	0,76	0,57	P6	0,39	0,16	E5	0,87	0,76
L5	0,89	0,80	P7	0,84	0,70	E6	0,09	0,01
L6	0,81	0,66	P8	0,74	0,54	E7	0,79	0,62
L7	0,76	0,57	P9	0,88	0,78	E8	0,61	0,37
L8	0,88	0,77	P10	0,91	0,82			
L10	0,90	0,81						
L11	0,97	0,95						

Opombe: v letu 2000, * obratno sorazmerna lestvica.

tako podatke o kazalnikih) v več kakor 2/3 obravnavanih let (drugače lahko eno dobro leto spremeni vrstni red, če je edino). Povprečje faktorskih vrednosti v vsakem posameznem letu je nič oz. praktično nič in s standardnim odklonom 1, medtem ko se bodo povprečja faktorskih vrednosti po državah od tega razlikovala. Izračunamo lahko torej nekaj, kar bi imenovali kar *evropska lestvica kakovosti institucij – ELKI*.

Povprečje faktorskih vrednosti za pravne institucije prikazuje tabela 4 v prilogi 3. Najbolj kakovostne pravne institucije najdemo v povprečju v Skandinaviji, torej na Finskem, Danskem in Norveškem, medtem ko so najslabše v Albaniji, Ukrajini in Azerbajdžanu. Slovenijo najdemo na medianskem 19. mestu, s povprečno faktorsko vrednostjo 0,24. Povprečno kakovost institucionalnega političnega okolja prikazuje tabela 5 v prilogi 3. Najboljše politične institucije najdemo v Švici in spet v treh skandinavskih državah, najslabše pa v Rusiji, Srbiji in Albaniji. Slovenija je tokrat v drugi polovici držav, na 17. mestu z vrednostjo 0,34. Kakovost ekonomskih institucij vidimo v tabeli 6 v prilogi 4: najboljše imajo v povprečju na Danskem, v Združenem kraljestvu in na Nizozemskem, najslabše pa v Ukrajini, Rusiji in Albaniji. Slovenija je spet v drugi polovici lestvice, tokrat še bolj zadaj, na 22. mestu, s povprečno vrednostjo –0,15, kar nakazuje tudi, da se je po kakovosti ekonomskih institucij v večini let uvrščala pod mediansko državo.

Večina držav, ki ima več manjkajočih faktorskih vrednosti, se s svojimi povprečnimi vrednostmi uvršča za Slovenijo, zato vključitev ali izključitev teh držav iz obravnave ne vpliva bistveno na mesto, ki ga zaseda naša država na

ELKI. Ker gre izključno za mednarodno primerjavo, lahko pogledamo, kako se je v času spreminjala uvrstitev Slovenije na vsaki izmed treh ELKI, pri čemer višja uvrstitev nakazuje bolj kakovostne institucije in višjo mednarodno konkurenčnost. Graf 1 prikazuje dinamiko uvrstitev Slovenije v preučevanem obdobju za vse tri institucionalne faktorje, od 1995 do 2007, ko je pokritost vseh treh najboljša. Poleg samih vrednosti je vrisan v graf linearni trend. Tabela 6 prikazuje prav tako dinamiko uvrstitev za vse tri latentne institucionalne razsežnosti, vendar skupaj s pripadajočimi faktorskimi vrednostmi.

Pogled na dinamiko nam ne poraja prijetnih občutkov. V grafu nam reči višja vrednost nakazuje poslabšanje zunanje institucionalne konkurenčnosti. Pravne institucije kažejo najmočnejše poslabšanje v preučevanem obdobju – kakovost pravnega okolja v naši državi je v mednarodni primerjavi torej vse slabša, Slovenija pa zato izgublja konkurenčnost. Dinamika političnih institucij prav tako kaže neugodno gibanje, a z manjšim naklonom, ki konča približno na enakem mestu kakor uvrstitve po pravnih institucijah. Mednarodno gledano je tudi kakovost političnih institucij čedalje slabša. Drugače je za ekonomske institucije, saj ne kažejo nikakršnega mednarodnega poslabšanja, pri čemer je treba poudariti, da se od vseh treh razsežnosti najslabše uvrščamo na ELKI v povprečju prav na podlagi ekonomskih institucij. Ta analiza razkriva, da slovensko institucionalno okolje v mednarodni primerjavi nazaduje oz. v najboljšem stagnira, kar je problematično predvsem z vidika dobrega in konkurenčnega poslovnega okolja. V vseh primerih pa ne smemo pozabiti, da smo po absolutni kakovosti po večini še vedno v drugi polovici držav Evropske unije.

Graf 1: Uvrstitev Slovenije na ELKI

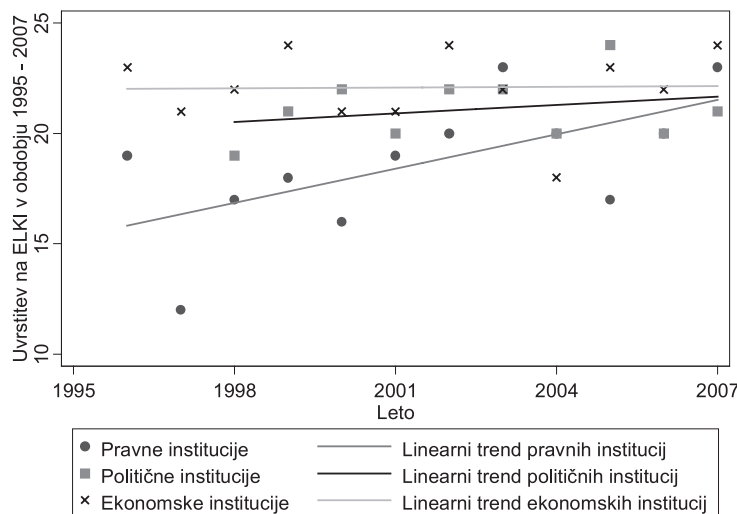

Tabela 6: Uvrstitev Slovenije na ELKI in pripadajoče vrednosti

	Uvrstitev na pravni ELKI	Vrednost	Uvrstitev na politični ELKI	Vrednost	Uvrstitev na ekonomski ELKI	Vrednost
1993	18	0,397				
1994	20	0,368				
1995						
1996	19	0,326			23	-0,167
1997	12	0,819			21	-0,045
1998	17	0,418	19	0,310	22	0,014
1999	18	0,487	21	0,290	24	0,008
2000	16	0,148	22	0,268	21	-0,363
2001	19	0,035	20	0,340	21	-0,340
2002	20	-0,098	22	0,239	24	-0,384
2003	23	-0,218	22	0,201	22	-0,195
2004	20	0,041	20	0,298	18	0,078
2005	17	0,521	24	0,105	23	-0,009
2006	20	0,236	20	0,388	22	-0,195
2007	23	0,059	21	0,316	24	-0,220
2008	20	0,146	11	0,687	26	-0,412
2009	22	0,172	9	0,682	18	0,182

5.2. Dinamika institucij znotraj države

Pri preučevanju dinamike institucij v Sloveniji se pri faktorski analizi kot najbolj problematično pokaže pomanjkanje podatkov pri posameznih kazalnikih in njihovo pomanjkljivo prekrivanje. Zbirko z vrednostmi za Slovenijo tako spet rahlo dopolnimo, kljub temu pa zaradi pomanjkanja variabilnosti ne moremo uporabiti vseh kazalnikov. Vodilo je, da je faktorska analiza statistično izvedljiva in da je korelacija kazalnikov s faktorjem takšna, kakor je pričakovana.³ Pri pravnih institucijah ima večina kazalnikov vrednosti v obdobju od 2000 do 2008, a moramo še vedno nekaj vrednosti dopolniti⁴, uporabimo pa lahko kazalnike L2, L4, L5, L8, L10 in L11. V skupini političnih institucij lahko uporabimo podatke od leta 1998 do 2007, kazalniki, ki so lahko smiselno uporabljeni, pa so samo P6, P7 in P10. Pri ekonomskih institucijah je primerno obdobje od 2000 do 2008, pri čemer nekatere vrednosti dopolnimo⁵, obdržimo pa E2, E5 in E6.

Tabela 7 v prilogi 4 prikazuje rezultate faktorske analize. Najboljši rezultati in tisti, ki jih zaradi dostopnosti podatkov lahko najbolj upoštevamo, so pri pravnih institucijah, saj uporabljamo kar šest kazalnikov v obdobju devetih let. Razlika med lastno vrednostjo prvega in drugega faktorja je povsod občutna, najpomembnejša je prav pri pravnih institucijah, najslabše pa se odreže pri političnih institucijah, kjer *de facto* uporabljamo samo dva kazalnika, saj je eden izmed treh upoštevanih razmeroma šibek.

³ Negativna korelacija samo pri tistih, ki imajo obratnosorazmerno mersko lestvico.

⁴ Pri L2 in L10 podaljšamo vrsto za eno vrednost v letu 2008, pri L4 pa v letu 2000.

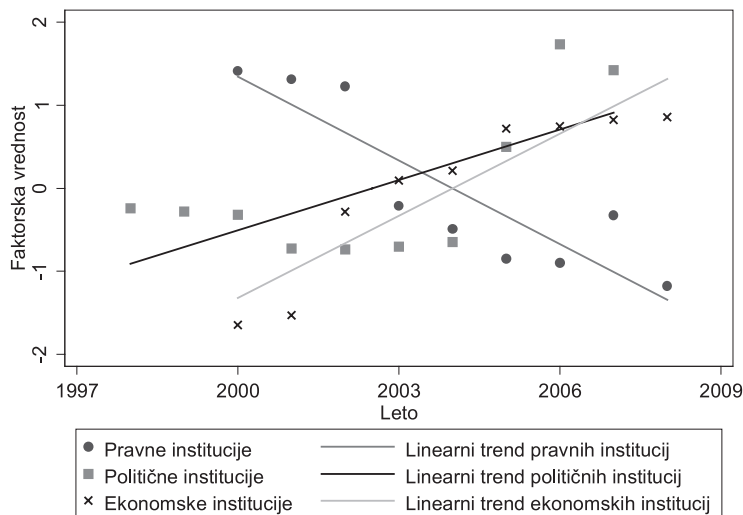
⁵ Pri E4 dodamo vrednost v letu 2008.

Dinamika faktorskih vrednosti je skupaj z linearnim trendom prikazana v grafu 2 in v tabeli 7, v slednji skupaj s faktorskimi vrednostmi. Pri vseh faktorjih višja vrednost nakazuje izboljšanje notranje konkurenčnosti in višjo kakovost institucij. Razlago trendov s tako kratko časovno serijo je treba ponuditi z velikim zrnem soli, še posebno če so zasnovani na faktorski analizi z majhnim številom kazalnikov (politične in ekonomske institucije). Vendarle, ko je to rečeno, lahko opazimo izboljševanje pri političnih in ekonomskih institucijah. Tudi če to gibanje drži, ni dovolj močno, da bi pretehtalo trende drugih držav v Evropi, torej se slovenske ekonomske in politične institucije izboljšujejo počasneje kakor v bolj razviti Evropi. Zaradi boljših podatkov in zaradi več kazalnikov lahko najbolj verjamemo predvsem trendu pravnih institucij, ki pa je negativen. Kakovost pravnih institucij se torej ne zmanjšuje samo mednarodno, temveč tudi v državi, kar je pravzaprav najbolj skrb zbujajoče.

Tabela 7: Dinamika institucionalnih faktorjev v državi in pripadajoče vrednosti

	Pravne institucije	Politične institucije	Ekonomske institucije
1998		-0,241	
1999		-0,280	
2000	1,412	-0,319	-1,649
2001	1,313	-0,727	-1,532
2002	1,228	-0,734	-0,283
2003	-0,213	-0,705	0,098
2004	-0,493	-0,649	0,214
2005	-0,849	0,500	0,721
2006	-0,898	1,733	0,746
2007	-0,322	1,422	0,826
2008	-1,178		0,859

Graf 2: Dinamika institucionalnih faktorjev v državi

6. Zaključek

Namen tega članka je dvojen. Prvič, vzpostaviti temelj za enotno preučevanje institucij oz. klasifikacijski okvir za njihovo preučevanje, znotraj katerega je mogoče govoriti o različnih tipih institucij, in ga povezati z empiričnimi kazalniki, ki te institucije zajemajo. Drugi cilj je pregled razvoja institucionalnega okvira v Sloveniji, bodisi v mednarodni primerjavi bodisi izključno v državi. Čeprav je članek namenjen predvsem znanstvenemu pregledu razvrstitve institucij in razvoju institucionalnega okvira v Sloveniji, je za izvršilno vejo oblasti lahko tudi kvantitativna ponazoritev pavšalnih ocen o slabi sestavi sistema v Sloveniji in slabem delovanju pravne države, o čemer se veliko bere, še več pa govori.

Z obravnavo različnih tipov razvrstitev institucij v začetku članka najprej izberemo najprimernejši klasifikacijski okvir, ki razvršča institucije glede na vsebino, saj jih ločuje na pravne, politične in ekonomske. Ta razvrstitev je najprimernejša tudi zaradi uveljavitve institucionalnih konceptov. Empirična analiza pokaže, da je uporaba te razvrstitve ustrezna, saj so empirični institucionalni kazalniki znotraj vsake skupine razmeroma homogeni – vsi predstavljajo predvsem eno latentno razsežnost skupine: kakovost bodisi pravnih, političnih ali ekonomskih institucij.

Faktorska analiza držav v Evropi nam ponudi faktorske vrednosti, ki jih povprečimo po državah in primerjamo med seboj. V tej primerjavi je Slovenija približno pri mediani po kakovosti vseh treh institucionalnih meril, a še vedno bolj ali manj pri repu razvitih evropskih držav. Za vsako leto obravnavanega obdobja izračunamo uvrstitev Slovenije in prikažemo dinamiko te uvrstitve skozi obdobje za vsako vrsto institucij. Ti rezultati zbujajo skrb, saj mednarodno primerljiva kakovost slovenskih ekonomskih institucij stagnira, medtem ko kakovost

političnih institucij rahlo pada. Najslabše jo odnesejo pravne institucije, saj se njihova kakovost glede na tujino najhitreje slabša. Vedno manj konkurenčno institucionalno okolje lahko vpliva na manj konkurenčno gospodarstvo, otežuje gospodarsko rast ter zmanjšuje stike s tujino v obliki neposrednih tujih naložb in mednarodne menjave.

Negativna gibanja v kakovosti institucionalnega okolja so lahko posledica hitrejšega izboljševanja institucij v tujini kakor v Sloveniji (naše institucije relativno nazadujejo) ali pa deterioracije institucij v državi (naše institucije absolutno nazadujejo). Dinamika ekonomskih in političnih institucij nakazuje, da se te v Sloveniji v zadnjem obdobju izboljšujejo, torej gre v primerjavi s tujino zgolj za relativno nazadovanje domačih institucij (pri čemer je podatkov pri teh dveh institucijah manj, kakor bi si za robustno analizo želeli). Spet se pokažejo kot najbolj problematične pravne institucije, katerih kakovost v obravnavanem obdobju pada tudi v državi. Pri pravnih institucijah gre torej ne la za relativno, temveč tudi za absolutno nazadovanje, kar je posebno problematično z vidika mednarodne in domače gospodarske dejavnosti, za katero je močan pravni okvir z jasnimi varstvom lastninskih pravic potreben pogoj.

Ugotovitve v članku morajo bralca predvsem zaskrbeti, saj kažejo, da so institucionalni temelji Slovenije majavi, še posebno tisti, ki se tičejo pravnih pravil igre – od ustave do nadaljnje zakonodaje. V akademskem smislu nakaže članek kar nekaj zanimivih smeri za nadaljnje raziskovanje. Gre predvsem za razširitev zbirke empiričnih institucionalnih kazalnikov in preverjanje robustnosti izračunov latentnih institucionalnih faktorjev. Na drugi strani pa lahko obstoječe izračunane latentne faktorje uporabimo še drugače, tako pa obogatimo ekonomska in družbena raziskovanja, ki se še vse prevečkrat znajdejo v vakuumu, opredeljenem le z izbranimi predpostavkami in običajnejšimi spremenljivkami.

Več o institucijah in novi institucionalni ekonomiki, ki se s to tematiko izrazito ukvarja, je na voljo na avtorjevi spletni strani <http://sites.google.com/site/aljaskuncic/>. Tam so prav tako navedene izračunane latentne značilnosti pravnih, političnih in ekonomskih institucij v obdobju 1990 do 2010 za večino držav po svetu, obenem pa na tem temelječa primerjalna institucionalna analiza.

Literatura in viri

Coase, R. (1998). *The New Institutional Economics*. *American Economic Review*, 88(2), 72–74.

Ferligoj, A. (2010). *Faktorska analiza*. *Pedagoško gradivo*. <http://vlado.fmf.uni-lj.si/vlado/podstat/Mva/FA.pdf> dne 30. 10. 2011.

Joskow, P. L. (2008). *Introduction to New Institutional Economics: A Report Card*. V E. Brousseau in J.-M. Glachant (urednika), *New Institutional Economics: A Guidebook*, str. 1–19. Cambridge University Press, Cambridge.

North, D. C. (1981). *Structure and Change in Economic History*. New York: Norton.

North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*. Cambridge University Press, Cambridge.

North, D. C. (1993). *The New Institutional Economics and Development*. Economic History 9309002, EconWPA.

North, D. C. (2005). *Institutions and the Performance of Economies Over Time*. V M. S. C. Ménard (urednik), *The Handbook of New Institutional Economics*, str. 21–30. Springer.

Williamson, O. E. (2000). *The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead*. *Journal of Economic Literature* 38(3), 595–613.

Priloga 1: Podatkovna zbirka

Osnova naše zbirke so tričrkovne oznake Svetovne banke, iz katerih ustvarimo panelno prazno zbirko vseh držav, ki obsega obdobje od 1990 do 2010 in v katero vnašamo institucionalne kazalnike. Področje zajemanja vsakega kazalnika je opredeljeno s celotnim imenom kazalnika v tabeli 1. Pri nekaterih kazalnikih obstaja nekaj posebnosti. Indeksi EFW obstajajo na letni ravni le od leta 2000, pred tem pa so bili izračunani na petletni osnovi. Raje kakor da bi vrednosti od 1996–1999 imputirali, že v začetku sprejmemo dejstvo, da je panel neuravnotežen. Pri spremenljivkah *svoboda tiska* imamo prelom serije zaradi spremembe metodologije, in sicer med letoma 1995 in 1996 ter med letoma 2000 in 2001. V meddržavnih primerjavah to ne predstavlja težave, saj je enak prelom zaznan v vseh državah, medtem ko je potrebna dodatna previdnost, če uporabljamo kazalnik v časovni seriji v posamezni državi. Za kazalnik pravne države so vrednosti za manjkajoča leta (1997, 1999 in

2001) pripisane kot povprečna vrednost leta prej in leta pozneje. Kazalniki iz vira ICRG so razpoložljivi samo do leta 2007. Spremenljivka *svoboda po svetu: državljanske svoboščine* je v razdruženi obliki na voljo le od leta 2006, zato poprej vključimo v analizo celoten indeks, ki ga poimenujemo L3sum (obsega pa *pravno državo, svobodo izražanja in mnenja, pravico združevanja in organiziranja, osebno avtonomijo in osebno svobodo*), medtem ko del, ki nas najbolj zanima, ostaja L3 (*pravna država*). Podobno velja za spremenljivko *svoboda po svetu: politične pravice*, za katero so razdružene vrednosti na voljo le od leta 2006, pred tem pa uporabljamo skupni kazalnik P2P3P4 (*volilni proces, politični pluralizem in udeležba, delovanje vlade*).

V vseh primerih Srbije ali k njej priključenih držav v obdobju 1990–2010 (Srbija in Črna gora, Jugoslavija) beležimo tvorbo kot Srbijo, kot prevladujočo državo v vseh omenjenih državnih entitetah.

Priloga 2: Faktorska analiza po letih

Tabela 1: Faktorska analiza pravnih kazalnikov

	N	Lastna vrednost 1. faktorja	Lastna vrednost 2. faktorja	Delež pojasnjene variance 1. faktorja [%]	Kazalniki s komunaliteto < 0,2
1990	/	/	/	/	/
1991	/	/	/	/	/
1992	/	/	/	/	/
1993	42	2,21	0,59	64,37	/
1994	42	2,20	0,68	67,17	/
1995	29	5,29	1,17	54,54	/
1996	42	3,61	0,67	68,72	/
1997	40	3,29	0,46	77,14	/
1998	40	3,86	0,67	75,08	/
1999	41	4,01	0,50	76,07	/
2000	34	7,49	0,87	72,34	/
2001	34	7,63	0,95	73,87	/
2002	34	7,60	1,17	66,83	L9
2003	36	7,59	1,29	66,75	L9
2004	38	7,91	1,36	70,07	L9
2005	41	7,88	1,32	69,71	L9
2006	42	7,87	1,32	69,57	L9
2007	42	7,80	1,42	68,95	L9
2008	42	6,15	1,31	68,30	L9
2009	42	1,95	0,05	95,01	/

Tabela 2: Faktorska analiza političnih kazalnikov

	N	Lastna vrednost 1. faktorja	Lastna vrednost 2. faktorja	Delež pojasnjene variance 1. faktorja [%]	Kazalniki s komunaliteto < 0,2
1990	41	4,20	0,92	69,12	/
1991	26	4,06	0,88	62,41	/
1992	27	4,16	0,97	64,38	/
1993	29	4,62	1,06	61,62	P6
1994	29	4,61	1,09	61,86	P6
1995	29	4,46	1,09	59,25	P6
1996	29	5,54	1,02	66,23	P6
1997	29	5,37	1,10	63,82	P6
1998	39	5,72	1,05	68,36	P6
1999	39	5,74	1,01	68,78	P6
2000	39	5,64	1,02	67,38	P6
2001	39	5,76	0,99	68,93	P6
2002	39	5,79	1,02	69,28	/
2003	39	5,88	0,97	70,36	/
2004	39	5,95	0,96	71,44	/
2005	39	5,75	1,04	68,85	P6
2006	41	7,35	1,14	71,33	P6
2007	41	7,38	1,14	71,67	P6
2008	43	4,30	0,89	68,39	P6
2009	43	4,38	0,78	69,54	P6

Tabela 3: Faktorska analiza ekonomskih kazalnikov

	N	Lastna vrednost 1. faktorja	Lastna vrednost 2. faktorja	Delež pojasnjene variance 1. faktorja [%]	Kazalniki s komunaliteto < 0,2
1990	/	/	/	/	/
1991	/	/	/	/	/
1992	/	/	/	/	/
1993	/	/	/	/	/
1994	/	/	/	/	/
1995	21	3,16	1,49	37,88	E6
1996	38	2,55	0,78	51,59	/
1997	39	2,62	0,66	54,40	/
1998	40	2,75	0,58	58,32	/
1999	40	2,77	0,57	59,30	/
2000	34	3,90	1,22	50,09	E6
2001	34	3,77	1,17	47,65	E6
2002	34	4,22	1,13	54,99	E6
2003	36	4,06	1,15	52,57	E6
2004	38	4,15	1,20	54,32	E6
2005	40	4,00	1,70	45,09	E3, E6
2006	40	3,98	1,76	44,56	E3, E6
2007	40	3,91	1,86	43,80	E3, E6
2008	40	3,49	1,65	43,71	E3, E6
2009	43	2,39	1,01	52,09	E3

Priloga 3: ELKI – povprečja faktorskih vrednosti

Tabela 4: ELKI – povprečje faktorskih pravnih vrednosti

Lestvica držav s povprečnimi faktorskimi vrednostmi v obdobju 1993–2009								Države z manjkajočimi vrednostmi		
1	Finska	1,164	16	Francija	0,472	31	Hrvaška	-0,967	Andora	
2	Danska	1,133	17	Ciper (Grčija)	0,368	32	Armenija	-1,077	BiH	-1,506
3	Norveška	1,107	18	Španija	0,266	33	Gruzija	-1,392	Belorusija	-1,594
4	Švica	1,100	19	Slovenija	0,241	34	Rusija	-1,574	Kosovo	
5	Švedska	1,099	20	Estonija	0,202	35	Azerbajdžan	-1,598	Lihtenštajn	
6	Avstrija	1,073	21	Madžarska	0,090	36	Ukrajina	-1,626	Monako	
7	Islandija	1,033	22	Češka	0,027	37	Albanija	-1,682	Moldavija	-1,030
8	Luksemburg	1,033	23	Italija	-0,096				Makedonija	-1,039
9	Nizozemska	1,031	24	Grčija	-0,107		Maks.	1,164	Črna gora	-0,433
10	Irska	0,894	25	Poljska	-0,194		Min.	-1,682	San Marino	
11	Združ. kraljestvo	0,877	26	Latvija	-0,222		Povprečje	0,073	Srbija	-1,737
12	Nemčija	0,856	27	Litva	-0,329		SD	0,923		
13	Malta	0,623	28	Slovaška	-0,514					
14	Belgija	0,568	29	Bolgarija	-0,790					
15	Portugalska	0,492	30	Romunija	-0,886					

Tabela 5: ELKI – povprečje faktorskih političnih vrednosti

Lestvica držav s povprečnimi faktorskimi vrednostmi v obdobju 1993–2009						Države z manjkajočimi vrednostmi					
1	Švica	0,883	16	Španija	0,396	Maks.	0,883	Andora		Črna gora	
2	Danska	0,862	17	Slovenija*	0,344	Min.	-1,863	Armenija	-1,722	San Marino	
3	Švedska	0,860	18	Ciper (Grčija)	0,294	Povprečje	0,194	Azerbajdžan	-2,384	Ukrajina	-1,245
4	Norveška	0,858	19	Češka	0,196	SD	0,781	BiH	-0,933		
5	Islandija	0,844	20	Malta	0,116			Belorusija	-2,601		
6	Nizozemska	0,825	21	Poljska	0,094			Estonija	0,356		
7	Finska	0,777	22	Madžarska	0,090			Gruzija	-1,223		
8	Luksemburg	0,757	23	Grčija	0,079			Hrvaška	-0,417		
9	Združ. kraljestvo	0,721	24	Italija	-0,034			Kosovo	-1,843		
10	Irska	0,693	25	Slovaška	-0,096			Lihtenštajn			
11	Belgija	0,684	26	Bolgarija	-0,487			Litva	0,096		
12	Nemčija	0,637	27	Romunija	-0,944			Latvija	0,034		
13	Avstrija	0,618	28	Albanija	-1,472			Monako			
14	Francija	0,509	29	Srbija	-1,685			Moldavija	-0,984		
15	Portugalska	0,414	30	Rusija	-1,863			Makedonija	-0,803		

* Slovenija je imela manj od 2/3 vrednosti v tem obdobju, vendar jo zaradi fokusa članka obdržimo na lestvici.

Tabela 6: ELKI – povprečje faktorskih ekonomskih vrednosti

Lestvica držav s povprečnimi faktorskimi vrednostmi v obdobju 1993–2009								Države z manjkajočimi vrednostmi		
1	Danska	1,464	16	Španija	0,320	31	Gruzija	-0,978	Andora	
2	Združ. kraljestvo	1,277	17	Češka	0,279	32	Romunija	-1,108	Armenija	-0,872
3	Nizozemska	1,102	18	Ciper (Grčija)	0,180	33	Albanija	-1,169	Azerbajdžan	-1,727
4	Luksemburg	1,076	19	Portugalska	0,003	34	Rusija	-1,600	BiH	-1,390
5	Švica	1,066	20	Madžarska	-0,037	35	Ukrajina	-1,701	Belorusija	-1,323
6	Islandija	1,033	21	Litva	-0,122				Kosovo	
7	Finska	1,027	22	Slovenija	-0,146		Maks.	1,464	Lihtenštajn	
8	Švedska	1,025	23	Latvija	-0,157		Min.	-1,701	Monako	
9	Irska	1,002	24	Slovaška	-0,185		Povprečje	0,120	Moldavija	-0,952
10	Avstrija	0,755	25	Malta	-0,215		SD	0,840	Makedonija	-0,826
11	Norveška	0,677	26	Italija	-0,301				Črna gora	-0,933
12	Belgija	0,662	27	Poljska	-0,422				San Marino	
13	Estonija	0,566	28	Grčija	-0,522				Srbija	-1,043
14	Nemčija	0,410	29	Bolgarija	-0,684					
15	Francija	0,378	30	Hrvaška	-0,764					

Priloga 4: Faktorska analiza v državi

Tabela 7: Faktorska analiza institucionalnih kazalnikov samo v Sloveniji

	Obdobje	Kazalniki	Lastna vrednost 1. faktorja	Lastna vrednost 2. faktorja	Delež pojasnjene variance 1. faktorja [%]	Kazalniki s komunaliteto < 0,2
Pravne institucije	2000–2008	L2, L4, L5, L8, L10, L11	3,95	1,26	60,29	/
Politične institucije	1998–2007	P6, P7, P10	1,77	0,94	48,57	P10
Ekonomске institucije	2000–2008	E2, E5, E6	2,28	0,60	69,23	/